

Työttömien Keskusjärjestö ry: Tavoitteita sosiaaliturvauudistukseen ja sotukomitean työhön

Sosiaaliturvan ongelmat, riskit ja köyhyys kietoutuvat hyvinvointiin ja terveyteen

Työttömät eivät ole yksi yhtenäinen kansalaisryhmä, vaan he ovat hyvin heterogeeninen joukko iältään, taustaltaan, koulutukseltaan, kokemuksiltaan ja elämäntilanteiltaan. Yhteistä on, että pitkittyessään työttömyys johtaa usein toimeentulovaikeuksiin, köyhyyteen, sosiaalisiin- ja terveydellisiin ongelmiin ja pahimmillaan syrjäytymiseen ja negatiiviseen elämän kierteseen. Negatiiviset seuraukset tuottavat yleensä kuluja yhteiskunnalle. Siksi työttömien tilanteeseen ja mahdollisiin ongelmiin pitäisi pystyä tarttumaan mahdollisimman pian työttömyyden alussa.

Köyhyys voi muodostua myös osaksi identiteettiä, jolloin ihmisellä on köyhyydestä itseään toteuttava ennuste ”olen aina ollut köyhä, tulen aina olemaan köyhä”. Yleisesti köyhyyden taustalta löytyy esimerkiksi pitkittynyttä työttömyyttä, sukupolvelta toiselle periytyvää huono-osaisuutta, matalaa koulutustasoa, monilapsisuutta, yksinhuoltajuutta tai yksin asumista, pitkäaikaissairauksia tai vammasta johtuvaa työkyvyttömyyttä tai osatyökykyisyyttä sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. ([EAPN-Fin, Köyhyysraportti 2020](#))

Työttömien Keskusjärjestön Terveudeksi 2.0 -hankkeen havaintoja asiakastyöstä

Kun pohditaan työttömien keskimäärin huonompaa terveyttä verrattuna työssä käyviin tulee muistaa, että terveysongelmat voivat olla syy työttömyyteen tai sen seuraus. Monella Työttömien Keskusjärjestön Terveudeksi 2.0 -hankkeen tapaamalla pitkäaikaistyöttömällä (yli 12 kk työttömänä ollut) on psyykkisiä- ja/tai fyysisiä terveysongelmia.

Monet työttömät kertovat, että huonommuuden kokemus ja häpeä saa heidät välttelemään sosiaalisia tilanteita ja myös auttaviin palveluihin hakeutumista. Tämä puolestaan aiheuttaa syrjään jäämistä ja muuttuu helposti kierteeksi. TE-palveluiden ankara sanktiopolitiikka, Sipilän Aktiivimallin takana olevat premissit ja yleisesti laajempiakin yhteiskunnallisia asenteita heijasteleva ”työttömän ihmiskuva” ei ole kannustava eikä omanarvontuntoa tai toivoa vahvistava. Kepillä ohjaaminen ei ota ihmistä huomioon hänen erilaisissa elämäntilanteissaan ja ympäristöissä elävänä ja tuntevana olentona.

Käytännön esteitä esimerkiksi työttömien maksuttomaan terveystarkastukseen hakeutumisessa on muun muassa:

1. Jotta työtön työnhakija olisi oikeutettu työttömyysetuuteen, tulee hakijan rastittaa TE-palveluihin hakeutuessaan, olen *valmis ottamaan vastaan kokopäivätyötä*. Muuten ei ole oikeutettu työttömyysetuuteen, eikä voi saada työttömyysetuutta puoltavaa sosiaalipoliittista lausuntoa. Moni jättää menemättä työttömän terveystarkastukseen siinä pelossa, että menettäisi työttömyysetuuden, mikäli ei olekaan kykenevä ottamaan 100 % työtä vastaan.
2. Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus järjestää työttömien terveystarkastus. Monessa kunnassa asiasta ei käytännössä tiedetä laajasti edes terveydenhuollon järjestäjien sisällä. Myöskään useimmat työttömät eivät ole kuulleet mahdollisuudesta. Monelle ei ole tehty terveystarkastusta vuosikausiin, jopa kymmeniin vuosiin. Esimerkiksi rokotteiden voimassaolosta ei tiedetty. Kun

Työttömien Keskusjärjestö ry

ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoa ei käytetä, ei esimerkiksi kansanterveys­sairauksia välttämättä huomata ajoissa.

Työttömälle ihmiselle tulee tilanteita, jolloin voisi olla tarpeenmukaista olla sairaslomalla tai hakeutua kuntoutukseen. Tällöin pelätään etuudelta toiselle siirtymistä ja niiden väliselle harmaalle alueelle joutumista. Myös tukien eli toimeentulon saamisen mahdolliset viiveet pelottavat, kun on vuokra maksettavana ja perhe elätettävänä.

Työttömät karttavat siirtymistä työttömyysetuudelta sairauspäivärahalle myös asian hoitamisen mutkikkuuden vuoksi. Jos on tarvetta esimerkiksi työllistymistä edistävälle ammatilliselle kuntoutukselle tai vaativalle lääkinnälliselle kuntoutukselle, työttömän tulee ilmoittaa TE-palveluihin, että hän ei ole kuntoutuksen aikana työmarkkinoiden käytettävissä, eikä voi ottaa töitä vastaan. Hänen tulisi siirtyä kuntoutusrahalle. Se tietää paljon paperitöitä ja viranomaiskohtaamisia, jotka voivat olla työttömälle niin iso kynnys, ettei lääkäriin edes hakeuduta.

Sairastamisen- ja kuntoutuksen tuet ovat joitain poikkeuksia lukuun ottamatta myös jonkin verran matalampia kuin työttömyysetuus. Kun kyse on jo valmiiksi niin pienistä tuloista, että ne eivät riitä kohtuulliseen kulutukseen (THL), niin tuen pienikin supistuminen tai etuuden muutoksen käsittelyn viive tai mahdollisuus, että ei olisikaan oikeutettu mihinkään etuuteen, voi saada välttämään palvelua.

Asiakasmaksulain soveltamisen puutteet

Asiakasmaksulain 11. pykälä mahdollistaisi maksun kohtuullistamisen tai perimättä jättämisen. Käytännössä sitä ei sovelleta ja usein kehoitetaan vain hakemaan toimeentulotukea (vaikka se on viimesijainen etuus ja 11. pykälän soveltaminen on ensisijaista toimeentulotukeen nähden).

Jotkut kunnat soveltavat 11.pykälää, mutta asian hoitaminen on niin byrokraattista kaikkine lomakkeineen, että monelta se jää hakematta. Kunnissa ei edes kerrota asiakkaalle pykälästä ja sen suomasta mahdollisuudesta maksun alentamiseen tai perimättä jättämiseen. Lain mukaan maksu pitäisi jättää perimättä, jos sen periminen vaarantaa asiakkaan toimeentulon.

Ulosottoon päätyy melkein 600 000 sote-laskua vuodessa. Se on hälyttävää ja kertoo vakavasta ongelmasta, johon tulisi reagoida viipymättä. Asiakasmaksuja ei tulisi periä yksityisten perintätoimistojen kautta.

Ratkaisuesimerkki: Turun malli koko Suomeen: Turku jättää perimättä terveyskeskusmaksun, mikäli asiakas asioinnin yhteydessä tai tietystä määräajassa esittää tositteen toimeentulotukiasiakkuudesta, kansaneläkkeestä tai työmarkkinatuesta. Asiakkaan ei kuitenkaan pitäisi joutua kertomaan potilastoimiston sihteerille esimerkiksi toimeentulotukiasiakkuudestaan, vaan tähän tulisi olla korttisysteemi tms. joka ei paljasta ihmisen muita asiakkuuksia virkailijoille, joille se ei varsinaisesti kuulu. Turussa asuvat tietävät kuitenkin tästä mahdollisuudesta hyvin satunnaisesti, eli tiedottamisessa on ongelmaa. Vastaava korttikäytäntö tulisi ottaa käyttöön kaikille tietyn tulorajan allittaville henkilöille.

Deprivaatiokierre, köyhyys ja velkaantuminen

Pitkittynyt köyhyys, johon moni käytännössä ajautuu työttömyyden pitkittyessä, kaventaa ihmisen mahdollisuushorisonttia. Esimerkiksi karensien pituus, sekä toimeentulotuen perusosan leikkaaminen 20-40 % ja leikkaamisen mahdollinen ketjutus, jos menettelee työvoimapolitiittisesti moitittavasti, on aiheuttanut ihmisille paljon epäoikeudenmukaisuuden kokemusta ja jopa viranomais­traumoja.

Työttömien Keskusjärjestö ry

Rahakamarinportti 3 A, 3. krs, 00240 Helsinki. Puh. 040 547 7090 • Y-tunnus 1003909-9
www.tyottomat.fi • etunimi.sukunimi@tyottomat.fi tai toimisto@tyottomat.fi

Yhteiskunnallisen luottamuksen säilyttäminen vaatii sen, että ihmiset eivät joudu umpikujiin etuuksien ja palveluiden kanssa.

Esimerkki Terveystieteiden hankkeessa tavattu nuori nainen: Hän kärsi masennuksesta ja oli taiteen maisteriopinnoissaan loppusuoralla, kun opintotuet loppuivat ja hän joutui turvautumaan viimesijaiseen toimeentulotukeen. Kela lähetti lisäselvityspyynnön tilanteesta, ja asiakas vastasi siihen, mutta ei ”kelakelpoisella” selvityksellä, jonka seurauksena toimeentulotuen perusosaa leikattiin ensin 20 ja sitten 40 prosenttia. Naisen uupumustila/masennus paheni mm. opinto- ja toimeentulostressin takia ja nyt hän on pitkällä sairaalomalla.

Tosiasiallisesti työkyvyttömät työttömät

Työttömien joukossa on runsaasti työhön kykenemättömiä henkilöitä. Tilastokeskuksen Findikaattorin mukaan helmikuussa 2021 työttömiä oli 220 000, joista vaikeasti työllistyviä 165 000 henkeä. Heistä pitkäaikaistyöttömiä eli yli vuoden työttöminä olleita oli 96 000 sekä näihin rinnasteisia, toimenpiteiltä työttömäksi siirtyneitä pitkäaikaistyöttömiä oli 25 000. Vuodessa pitkäaikaistyöttömien määrä oli kasvanut 50 %:lla. Yli kaksi vuotta työttömänä olleita oli lähes 40 000. Tämän ohella maassamme on runsaasti työelämän ulkopuolella, esimerkiksi toimeentulotuella eläviä työikäisiä henkilöitä, jotka eivät pärjäisi työelämässä. (dosentti Ilkka Taipale Työttömien Keskusjärjestön seminaarissa Eläke mahdollisuutena 21.4.2021).

Yksi ongelma asiantuntijoiden mukaan on eläkelakeihin liitetty määritelmä, jossa työkyvyttömyyseläkkeeseen oikeuttaa ”riittävän vakava sairaus, vika tai vamma”. Samoin eläkkeen hakijalla tulee olla diagnoosi, joka on muu kuin oirediagnoosi. Jos henkilön sairaus on jäänyt diagnoosiltaan epäselväksi, työeläke-etuutta ei myönnetä, olipa hänen toimintakykynsä mikä tahansa.

Ongelmia tosiasiallisesti työkyvyttömän työnhakijan kannalta ovat, että hän joutuu hakemaan toistuvia lääkärintoimituksia, putoaa ansiosidonnaisen jälkeen (jos saa sellaista) työmarkkinatuella ja peruspäivärahalle, menettää eläkekarttumaansa, masentuu, turhautuu, syrjäytyy, saa ehkä myöhemmin (pienemmän) eläkkeen jos ”onnistuu” sairastumaan riittävän vakavasti. (Esimerkkinä henkilö, joka 10 v saman sairauden takia oli työkyvyttömänä ennen kuin sai eläkkeen, joka samassa ajassa eläke putosi noin kolmannekseen.)

Tosiasiallisesti työkyvyttömän työnhakija kuormittaa kokonaisvaltaisesti palvelujärjestelmää TE-toimistoa, sosiaali- ja terveyspalveluja, Kelaa, eläkeyhtiöitä ym.

Työttömien Keskusjärjestön ehdotuksia ja suosituksia sosiaaliturvan uudistamiseksi:

Arvot ja asenteet

Keskeistä sosiaaliturvauudistustyössä on myönteinen yhteiskunnallinen ajattelu: Nähdäänkö (työtön)ihminen ongelmana vai ratkaisuna? Ongelmakeskeisyydessä ja lannistamisessa menetetään usein inhimillistä potentiaalia.

- Inhimillisyyden keskiöön, ratkaisuja työttömän elämäntilanteeseen ja etuuksien sekä palvelujen yhteensovittamiseen etsitään yhdessä. (Prosessimainen rakenne)

Työttömien Keskusjärjestö ry

Etuuksista

Kuten monissa tutkimuksissa on todettu, pitkäaikaistyöttömyys on syrjäytymisriski ja köyhyys lannistaa. Samoin ”luukulta luukulle” pompottelu väsyttää ihmisen, eikä hän lopulta jaksa etsiä itsensä kannalta parhaita ratkaisuja. Etuuden hakemisen yhteyteen tulisi aina liittää myös palvelu, ihmisen tilanteen ja tarpeiden kartoittaminen sekä jatkopolku eteenpäin.

- Suomi on saanut usein kansainvälisiä moitteita siitä, että perusturvan taso, mm työttömyysturva, on liian alhainen. Työmarkkinatukea on korotettava 300 eurolla ja perusturvan riittävyys on turvattava. Aiemmat indeksijäädetykset työttömyysturvaan on kompensoitava.
- Työvoimapolitiittiset karenssit ovat verrattain kovia ja työttömien hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta erittäin haitallisia. Luottotietojen häviäminen karenssin johdosta heikentää työllistymistä. Työvoimapolitiittisten karenssin perusteet on arvioitava uudelleen perustuslain mukaiselle tasolle ja työttömyysturvan omavastuupäivät (5 pv) on poistettava. Selvitysten aikana työttömyysturvaa alennetaan maksimissaan 40 % (ei evätä kokonaan).
- Työttömyysetuudessa tällä hetkellä oleva 500 € suojaosuus tulisi säilyttää jatkossakin (300 € sijaan)
- Suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa on mahdollista leikata ihmisen viimesijaista toimeentuloturva jopa 40 prosentilla. 20 % ja 40 % leikkaukset on lopettava perustuslain vastaisena. Lait jotka ovat ristiriidassa perustuslain 19 § kanssa on kumottava. Leikkaus on myös kansainvälisen oikeuden näkökulmasta erittäin kyseenalainen (YK:n Ihmisoikeusjulistus 23. artikla).
- Kotona asuvan nuoren/lapsen kesätöitä/töitä ei tule huomioida perheen toimeentulotukia laskettaessa. Perheen toimeentulotuen vähennykset kotona asuvien nuorten työttömien töistä koetaan erityisen julmana (perhe oikeutettu työmarkkinatukeen ja toimeentulotukeen – huomioidaan lapsen kesätyötuet – vähennetään vanhempien toimeentulotuesta)
- Opiskelijan opintolaina/opintoraha huomioidaan toimeentulotuessa tulona, vaikka opiskelija ei ottaisiakaan kyseisiä lainoja. Nostamatonta opintolainaa ei pidä huomioida tulona toimeentulotukipäätöstä tehdessä. Jos on maksuhäiriöitä, niin opiskelija ei saa opintolainaa. Miten opiskelija voi edistää opintojaan, jotta hän voisi valmistua ja myöhemmin työllistyä?
- Asiakasmaksulain 11 § tulee ottaa käyttöön kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluissa ja siitä on informoitava selvästi kaikkia asiakkaita. Nyt kunnat eivät käytä järjestelmää eivätkä tiedota siitä, että vähävaraisilla on oikeus maksun alentamiseen tai perimättä jättämiseen.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja ei saa päätyä ulosottoon.
- Ulosoton suojaosaa on nostettava. Pikavippien korot ja perittävät erilliset maksut on kohtuullistettava lailla.
- Ruokakunta-käsitteestä tulee luopua ja siirtyä yksilökohtaiseen perusturvaan (asuminen ja toimeentulotuki). Jokaiselle henkilölle tulisi turvata oma perusosa 500 €/kk omaan käyttöön. Jos ei ole mitään omaa tuloa, se voi aiheuttaa taloudellista ja muutakin vallankäyttöä.
- Työttömyysetuutta verotetaan ankarammin kuin vastaavia tuloja. Se monimutkaistaa tarpeettomasti tulojen yhteensovittamista.
- Kuntoutustuen määrää on nostettava työttömyysetuuden tasolle.
- Kelan lääkekorvausjärjestelmää on uudistettava ja huomioitava työttömien maksukyky.

Palveluista

Asiakkaan kohtaamista kunnioittava ja kuunteleva työtapa tulee ottaa ensisijaiseksi kaikissa palveluissa, joissa kohdataan haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä.

Työttömien Keskusjärjestö ry

Rahakamarinportti 3 A, 3. krs, 00240 Helsinki. Puh. 040 547 7090 • Y-tunnus 1003909-9
www.tyottomat.fi • etunimi.sukunimi@tyottomat.fi tai toimisto@tyottomat.fi

- Työttömien lakisääteiset terveystarkastukset otettava käyttöön kaikissa kunnissa. Terveystarkastuksesta seuraavien jatkohoitojen tai -selvitysten (lääkäri-, suuhygienisti- tai fysioterapiakäynnit) tulee olla maksuttomia.
- Työttömän terveystarkastuksen jatko-ohjaus maksuttomaan lääkäriin tai suun terveydenhuoltoon auttaisi pienituloisia ja tuloköyhiä ihmisiä hoitamaan terveyttään ajoissa, mahdollisesti vähentää heidän kohdallaan erikoissairaanhoidon tarvetta ja turhia kuolemia, jos terveysongelmat havaitaan ja hoidetaan ajoissa. Maksuton jatkohoito myös vähentäisi viimesijaiseen toimeentulon turvaan, eli toimeentulotukeen turvautumista.
- Suun terveydenhuolto turvattava työttömille asiakkaille.
- Kuntoutuspsykoterapiaan pääsy on turvattava myös työttömille työnhakijoille.
- Tosiasiasaassa työkyvyttömiä on parannettava ja etsittävä asiakkaan kannalta sopivin ratkaisu toimeentulon ja palvelujen yhteensovittamiseksi ja turvaamiseksi.

Ratkaisuehdotuksia tosiasiallisesti työkyvyttömiä tilanteeseen:

- Muuttaa työkyvyttömyyden määritelmä diagnoosiperusteisesta toimintakykyperusteiseksi.
- Tehdä pysyvän työkyvyttömyyden päätökset potilasta tutkimalla esimerkiksi riippumattomassa työryhmässä (ei pelkkien lausuntojen pohjalta).
- Varmistaa etteivät työkyvyttömyyden kustannukset kohdistu millekään intressiryhmälle tai – taholle.
- Varmistaa ettei mikään taho hyödy taloudellisesti siitä, että työkyvyttömyyseläkepäätöstä lykätään.
- Toteuttaa laeissa mainittu kohtuullisuusperiaate myös käytännössä.
- Käynnistetään valtakunnallinen Eläke mahdollisuutena -hanke, joka tukee sitä, että selvitetään käytännössä tosiasiallista työkyvyttömyyden tilannetta (tarkoittaa käytännössä mm. sitä, että lääkärit soittavat asianomaisten työkaverille tai johtajille, onko henkilö ollut täysin työkykyinen – onko työn jälki hyvää, onko henkilön luonteessa tapahtunut vahvoja muutoksia jne.)

Työttömien Keskusjärjestö ry on työttömien ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien edunvalvontajärjestö. Puolustamme työttömien taloudellista, sosiaalista ja fyysistä oikeutta yhdenvertaiseen kansalaisuuteen. Työttömien Keskusjärjestöön kuuluu 70 jäsenyhdistystä eri puolilta Suomea.